

РІВНІ ТА ПРОГНОЗОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

LEVELS AND PREDICTED RESULTS OF INVOLVEMENT OF YOUTH IN ANIMATION ACTIVITIES

Проблема соціальної інтеграції людей з інвалідністю в усі сфери життя суспільства не втрачає своєї актуальності. У роботі представлено такий важливий аспект, що сприяє максимально успішному та ефективному використанню засобів соціокультурної анімації в процесі соціальної інтеграції молоді з інвалідністю – рівні та стадії залучення молодих людей до анімаційної діяльності. Окреслено такі рівні залучення молодих людей з інвалідністю до використання засобів соціокультурної анімації у процесі соціальної інтеграції: заперечувальний, пасивно-споживацький, репродуктивно-реконструктивний та активно-перетворювальний. Наголошено, що заперечувальний рівень визначає зміст та специфіку використання засобів соціокультурної анімації у роботі з тими молодими людьми з інвалідністю, які не беруть участь у жодній формі анімаційної діяльності. Зазначено, що на пасивно-споживацькому рівні відбувається перехід активності молодого людини з інвалідністю від ролі спостерігача, споживача до епізодичної участі в окремих видах анімаційної діяльності; репродуктивно-реконструктивному рівні відбувається залучення передусім на рівні репродукції, тобто простої відтворювальної діяльності з допомогою художніх засобів соціокультурної анімації у різних формах; на активно-перетворювальному рівні молоді з інвалідністю оцінює вже можливості міжособистісної взаємодії у процесі соціокультурної анімації, характер цієї взаємодії, самореалізація через соціокультурної анімації, значущість соціокультурної анімації у житті, свідомий прояв своєї соціальної активності у соціокультурної анімації. Наголошено, що розкриття внутрішніх можливостей молодих людей з інвалідністю з допомогою засобів соціокультурної анімації можливе за умови чіткої поетапності їх застосування у процесі соціальної інтеграції, а також з огляду на готовність самих молодих людей до змін, до активної участі в життєдіяльності.

Ключові слова: засоби соціокультурної анімації соціальної інтеграції; заперечувальний рівень, пасивно-споживацький

рівень, репродуктивно-реконструктивний рівень, активно-перетворювальний рівень.

The problem of social integration of people with disabilities in all spheres of society does not lose its relevance. The investigation presents such an important aspect that contributes to the most successful and effective use of socio-cultural animation in the process of social integration of young people with disabilities - the levels and stages of involvement of young people in animation activities. The following levels of involvement of young people with disabilities in the use of socio-cultural animation in the process of social integration are described: negative, passive-consumer, reproductive-reconstructive and active-transformative. It is emphasized that the negative level determines the content and specifics of the use of socio-cultural animation in working with those young people with disabilities who do not participate in any form of animation activities. It is noted that at the passive-consumer level the changing of activity of a young person with a disability exists from the role of an observer, consumer to episodic participation in certain types of animation activities; reproductive-reconstructive level involves primarily at the level of reproduction, ie simple reproductive activities with the help of artistic means of socio-cultural animation in various forms; at the active-transforming level, young people with disabilities already assess the possibilities of interpersonal interaction in the process of sociocultural animation, the nature of this interaction, self-realization through sociocultural animation, the importance of sociocultural animation in life, conscious manifestation of their social activity in sociocultural animation. It is emphasized that the development of the inner potential of young people with disabilities through socio-cultural animation is possible provided a clear phasing of their application in the process of social integration, as well as given the willingness of young people to change, to actively participate in life.

Key words: means of socio-cultural animation, social integration: negative level, passive-consumer level, reproductive-reconstructive level, active-transforming level.

УДК 37.013.42:004.928-056.26
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.40>

Мартинюк Т.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Процес соціальної інтеграції молоді проходить у специфічних соціокультурних умовах. Культурна є однією зі сфер життєдіяльності, в якій і з допомогою якої можлива компенсація обмежень життєдіяльності саме молоді з інвалідністю. Значущою методологічною основою принципів змін у роботі із соціально-незахищеними категоріями клієнтів може стати саме соціокультурна анімація. Змістове наповнення анімації стосується особистісних та суспільних змін, спрямування та підтримки молоді з інвалідністю у її взаємодії, співпраці, громадській активності з іншими соціальними групами, підсилює акценти з погляду

мобілізації внутрішніх сил молодих людей задля їх творчого й культурного самовираження, сприяє їх усвідомленню себе як повноцінного та важливого члена суспільства.

Одним з важливих аспектів, які сприяють максимально успішному використанню засобів соціокультурної анімації (далі – СКА) в процесі соціальної інтеграції молоді з інвалідністю є саме виявлення та обґрунтування основних етапів, рівнів та стадій залучення молодих людей до анімаційної діяльності.

Визначаючи зміст поняття «засоби соціокультурної анімації» ми маємо на увазі систему «інструментів» (технологій, форм, методів, спосо-

бів впливу, видів діяльності, заходів і закладів), з допомогою яких можна посприяти молодим людям з інвалідністю розкрити потенційні можливості, актуалізувати ресурси, проявити цілеспрямовану свідому активність та участь у процесі власного розвитку (соціального, освітнього, культурного), трансформації, поліпшення або подолання соціальних умов задля успішної соціальної інтеграції [4]. Жодна технологія, форма чи метод тощо не є засобами соціокультурної анімації априорі. Вони набувають свого сенсу лише в контексті певного виду діяльності. Можна визначити такі групи засобів соціокультурної анімації:

1) основні – мовні засоби (усні – «живе» слово, сценічна мова, звукозапис; та писемні (друковані), художні засоби (образотворче мистецтво, музика, театр, декоративно-прикладне мистецтво, кіно), інтерактивні (взаємодія, командна робота) засоби, спортивно-оздоровчі засоби (лише ті, що стосуються краси тіла (аеробіка тощо), можливості побачити культурні об'єкти (походи) тощо), інституційні засоби (культурні центри – центри культури і мистецтв, культури і дозвілля тощо, бібліотеки, музеї, парки, театри; мистецько-терапевтичні та реабілітаційні центри);

2) допоміжні засоби – наочні засоби (дизайн приміщення, оформлення простору; декорації, костюми), технічні засоби (світлова, аудіо та відео-апаратура), матеріальні засоби (обладнання, спортивний чи туристичний інвентар, музичні інструменти, канцелярське приладдя, виробничі матеріали – тканина, папір і т.д.) [5].

Соціально-інтегративні ресурси різних засобів соціокультурної анімації (за Д.В. Шамсутдіною) ми розглядаємо, як потенційні можливості, що за певних умов стають реальністю, засобом якісної зміни процесу або явища. Ми визначили такі *групи* соціально-інтегративних ресурсів, якими потенційно володіють засоби соціокультурної анімації в роботі з молоддю з інвалідністю: інтегративно-рекреативні, інтегративно-релаксаційні, інтегративно-комунікативні, інтегративно-адаптивні, інтегративно-захисні, інтегративно-реабілітаційні, інтегративно-розвиваючі, інтегративно-реконструктивні, духовно-культурні, інтегративно-творчі, інтегративно-освітні, інтегративно-виховні [5].

Кожна група засобів соціокультурної анімації має комплекс таких ресурсів, однак одні з них є більш дієвими, значущими в конкретних умовах, а також під час роботи з певною категорією клієнтів. Тому розуміння сутності кожної з груп ресурсів (основний їх потенціал) потрібен для того, щоби фахівець міг краще зорієнтуватися у їх виборі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здобуті нами дані свідчать, що порушене питання розглядалося вченими у дотичних аспектах. Зокрема, у контексті етапів, що відображають позиційне самовизначення студентів в анімацій-

ній діяльності [7], етапів становлення студентів як суб'єктів дозвіллевої діяльності [3], етапів розвитку активності особистості як суб'єкта дозвіллевої діяльності [10], етапів соціально-культурної ресоціалізації особистості дезадаптантів [6], рівнів залучення вихованців санаторної школи-інтернату до художньо-театральної діяльності [8], рівнів рекреаційної діяльності молоді у процесі формування здорового способу життя [2], етапів корекції зайняття дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності [1], рівнів анімаційного процесу у розвитку соціально підтримувальних громадських ініціатив [9] тощо. У всіх названих працях акцент робиться передусім на різному ступені активності самих суб'єктів діяльності.

Метою статті є виявлення та обґрунтування основних рівнів, етапів та прогнозованих кінцевих результатів залучення молодих людей до анімаційної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Формуючи гіпотезу, що одним з важливих аспектів, які сприяють максимально успішному та ефективному використанню засобів соціокультурної анімації в процесі соціальної інтеграції молоді з інвалідністю є саме виявлення та обґрунтування основних етапів, рівнів та стадій залучення молодих людей до анімаційної діяльності, прагнемо показати, наскільки розширюється як коло самих видів анімаційної діяльності та спектр засобів соціокультурної анімації, так і можливості самих молодих людей з інвалідністю у такій діяльності. Зважаючи на це нами було окреслено такі рівні залучення молодих людей з інвалідністю до використання засобів соціокультурної анімації у процесі соціальної інтеграції: заперечувальний, пасивно-споживачький, репродуктивно-реконструктивний та активно-перетворювальний.

Заперечувальний рівень визначає зміст та специфіку використання засобів СКА у роботі з тими молодими людьми з інвалідністю, які не беруть участь у жодній формі анімаційної діяльності (свідомо не брали участь до набуття інвалідності, перестали брати після набуття інвалідності, не знають про такі можливості). В принципі на цьому рівні не йдеться про впровадження анімаційного підходу, а загалом про налагодження контактів з такими людьми, з'ясування їхніх інтересів, потреб, здібностей, причин відмови від участі в анімаційній діяльності. Адже, якщо йдеться про вроджену інвалідність, яка пов'язана зі станом байдужості та пасивності, то ймовірніше цей стан формувався роками, а ми починаємо працювати з молодими людьми, тобто з 14 років, і не знаємо, наскільки ізольованими вони були та які причини такої ситуації. Багато хто з батьків, наприклад, вважає, що головне – це матеріальне забезпечення та оздоровлення. Саме тому значна частина зусиль фахівців (психолога, соціального робітника) має

бути спрямована на роботу з родичами. Доцільне використання листівок і буклетів з інформацією як про соціальні служби та реабілітаційні центри, так і про центри культури і дозвілля, послуги, які пропонують різні заклади культури для осіб з інвалідністю, пам'яток про законодавче забезпечення прав осіб з інвалідністю на розвиток їхніх здібностей, інтересів, участь у культурному житті суспільства. З художніх засобів, вважаємо, незаперечна роль арттерапевтичних груп (для виходу з емоційної кризи) та робота членів сімей, в проживають особи з інвалідністю, в різних творчих майстернях (для переключення з болючого побуту на творчий відпочинок). При цьому матеріальні результати роботи (малюнки тощо) можна приносити додому, обговорювати, вказувати на їх роль у своєму житті.

У ситуації набутої інвалідності людину часто супроводжує почуття власної непотрібності і тому важливо її переконати, що є ті сфери життєдіяльності, де вона зможе себе реалізувати по-новому, а також показати, наскільки різноманітні аспекти самої дозвілєвої діяльності (поняття соціокультурної анімації ми не пропонуємо). Як приклад, можна навести історію Філіпа (прототип – французький бізнесмен Філіпа Поццо ді Борго), героя фільму «1+1. Недоторкани», який, будучи практично повністю паралізованим (тетраплегія), літає на параплані. Тому важливо молодій людині розкрити всі варіанти, щоби вона вибрала своє «поле» анімаційної діяльності.

Кінцевий результат впровадження засобів СКА на цьому рівні:

- рефлексія молоддю з інвалідністю своїх духовних потреб;
- формування позитивного ставлення до засобів СКА;
- первинна орієнтація та виявлення тих форм чи видів СКА, які можуть зацікавити в принципі.

На пасивно-споживацькому рівні відбувається перехід активності молодшої людини з інвалідністю від ролі спостерігача, споживача до епізодичної участі в окремих видах анімаційної діяльності. Здебільшого йдеться про використання тих засобів СКА, які доречні для розваги, заповнення вільного часу, серед них: художні засоби СКА, формами втілення яких можуть стати виставки, концерти, музикотерапія у формі слухання чи фону; а також окремі інституційні засоби, зокрема, участь у ролі глядачів різноманітних тематичних свят, вечорів відпочинку, театралізованих вистав. Якщо заходи групового характеру проводяться на базі лікувально-оздоровчих чи реабілітаційних закладів, то молода людина може навіть проявляти елементарну активність, наприклад, під час бібліотечного десанту, бібліопікніка, бібліоглобусу, літературних ігор, аукціонів, вечорів, подорожей, реальних та відеоекскурсій до музею, інтернет-прогулянок парками, віртуальних походів до театрів. Ресурси, закладені у вказаних

формах СКА, вчать молодих людей ділитися емоціями, розповідати про свої переживання, налагоджувати комунікацію з іншими людьми, зокрема й здоровими, порівнювати свої враження від прочитаного, почутого, побаченого. Оскільки для багатьох людей здоров'я асоціюється передусім зі здоров'ям тілесним, то доречно використати весь комплекс спортивно-оздоровчих засобів, починаючи з аеробіки та ритмопластики та поступово залучаючи і до туротерапії, а поступово через них залучати і до більш активних форм СКА.

Якщо інвалідність набута, то важливо допомогти молодій людині прийняти себе такою, як є, тобто в ситуації хвороби, та запропонувати різні сфери для пошуку себе нового. Це може бути передусім використання мовних засобів (бібліотерапія, тематичні дискусії, круглі столи) та художніх засобів кінотерапії (тематика – інвалідність, хвороби), через які розкриваються актуальні питання життя з інвалідністю, психологічні, фізіологічні та інші наслідки певних порушень функцій організму. У ситуації набутої інвалідності доволі частими є почуття депресії, злості, тому одним із напрямів роботи на цьому етапі є виведення клієнта з описаних переживань, демонстрація навіть мінімальної можливості самостійності, а також допомога в простому розслабленні, знятті емоційної напруги. Серед художніх засобів, вважаємо, за доцільне визначити терапевтичну роль мистецтва, особливо, пісочної терапії, що забезпечує тактильний контакт та зняття м'язової напруги, роботи з глиною, яку можна м'яти, вихлюпуючи свою агресію, імпровізацій під музику для вираження неусвідомлених емоційних переживань та ін.

У роботі з підлітками з інвалідністю, вважаємо, буде доцільне використання мовних засобів СКА у формі розмовної психотерапії (вербалізація, відображення почуттів і переживань), сторітелінгу, що дасть змогу їм структурувати свою історію хвороби, побачити себе зі сторони, пофантазувати у напрямі майбутнього, сформувані готовність діяти відповідно до намірів і в реальному житті.

Кінцевий результат впровадження засобів СКА на цьому рівні:

- адаптація молодшої людини, яка вперше прилучилася до світу мистецтва, до змісту, середовища організації та самих учасників СКА;
- більш глибоке усвідомлення молоддю з інвалідністю власних духовних та соціальних потреб;
- розвиток ціннісного ставлення до СКА та виявлення її місця як у своєму житті загалом, так і у системі вільного часу зокрема:

– формування порівняно стійкого бажання використовувати засоби СКА задля успішної соціальної інтеграції на різних рівнях, підвищення рівня власної активності у культурній життєдіяльності та початок становлення молодшої людини з інвалідністю як суб'єкта анімаційної діяльності;

– відкидання СКА як засобу власної соціальної інтеграції та повернення до попереднього способу життєдіяльності (можливий як пошук інших, більш близьких для конкретної особи засобів соціальної інтеграції, в тому числі і не дотичних до соціокультурної анімації, так і посилення функціональних та/або персональних обмежень і зменшення соціальної активності загалом).

Молоді люди з інвалідністю, що проявляють готовність використовувати засоби соціокультурної анімації з метою оптимізації соціальної інтеграції на репродуктивно-реконструктивному рівні, мають намір самореалізуватися через відповідну діяльність у сфері СКА, прагнуть до активного розширення духовного світу та оволодіння культурною спадщиною. Водночас не всі з них можуть володіти достатнім досвідом, а тому залучаються передусім на рівні репродукції, тобто простої відтворювальної діяльності з допомогою художніх засобів СКА у різних формах, як от, караоке, жестовий спів, імпровізації під музику, у процесі роботи в арттерапевтичних групах та арт-студіях тощо; опанування нового досвіду взаємодії з оточуючими (інтерактивні засоби). Не маючи достатніх акторських, вокальних тощо здібностей, такі молоді люди можуть ставати активними учасниками масових культурно-мистецьких дійств («масовка»), брати участь в обговоренні мистецьких подій тощо.

Реконструктивний рівень передбачає перетворення, зміну себе і оточуючих (художні засоби СКА у формі творчих майстерень, артмобів тощо), транслявання через різні засоби соціокультурної анімації своїх потреб, проблем тощо (художні засоби СКА у формі інтегрованого театру, соціодрами, форум-театру; мовні засоби СКА у формі інформаційно-просвітницьких програм; інституційні засоби СКА у формі тематичних виставок, виставок-інсталяцій, культурних акцій, сімейних проектів тощо).

У процесі роботи з молодими людьми з важкими формами порушень функцій організму першочергового значення набуває не досягнення ними певних результатів у вибраній формі соціокультурної анімації, усвідомлення її реконструктивного змісту, а концентрація уваги на процесі виконання того чи іншого її виду. Тобто у низці випадків молоді люди з інвалідністю мають чималу кількість персональних обмежень чи зовнішніх бар'єрів, а тому ми не можемо відразу їх залучати до СКА, прагнучи активізувати їхню суб'єктність тощо. Тому соціокультурна анімація виступає переважно як технічний процес – процес набуття навичок. Це можна забезпечити через активне використання допоміжних засобів СКА, зокрема пошук матеріалів для розробки сценарію, допомога у виготовленні декорацій, реквізиту, костюмів тощо, гримуванні учасників різних заходів; здійснення технічного

забезпечення, світлових і звукових ефектів, підбору фонограм тощо. Так молодь з інвалідністю може здійснити свій внесок у колективну діяльність у міру своїх можливостей.

Для того, щоби молоді люди почали розглядати засоби соціокультурної анімації не лише як спосіб весело та цікаво провести свій час, але і як один зі шляхів ефективної соціальної інтеграції в суспільство, на репродуктивно-реконструктивному рівні вважаємо з допомогою мовних засобів СКА у формі лекцій, тематичних дискусій, круглих столів провести їх знайомство з історією соціокультурної анімації та ідеями, які вона транслює.

Кінцевий результат впровадження засобів СКА на цьому рівні:

- усвідомлення молоддю з інвалідністю сутності та значущості соціокультурної анімації як практичної діяльності, її відмінності від звичайного дозвілля;
- прийняття молоддю людиною з інвалідністю остаточного рішення про доцільність втілення своєї соціальної активності через конкретні засоби соціокультурної анімації;
- прагнення удосконалюватися в руслі певних засобів СКА та використовувати набуті знання, вміння, досвід у власній життєдіяльності, в тому числі й професійній.

На активно-перетворювальному рівні молодь з інвалідністю оцінює вже не стільки ресурси самих засобів СКА (рекреативні, духовно-культурні, творчі тощо), не характер, простоту чи складність залучення до СКА загалом, а їхній соціальний аспект, тобто можливості міжособистісної взаємодії у процесі СКА, характер цієї взаємодії, самореалізація через СКА, значущість СКА у житті, свідомий прояв своєї соціальної активності у СКА. Молоді люди, які досягнули цього рівня, оцінюють відповідність фактичних результатів застосування окремих засобів СКА критеріям їх успішності з точки зору суспільної значущості. Досвід, здобутий на попередніх рівнях прилучення до соціокультурної анімації, дає змогу молодій людині з інвалідністю не тільки удосконалювати різні сторони своєї особистості (тобто змінювати себе), але й самій висувати дозвіллі, творчі, соціальні ініціативи та реалізувати їх. Цей етап може збігатися зі становленням молоді людини з інвалідністю як суб'єкта власної культурної життєдіяльності.

Загалом засоби СКА, що використовуються на цьому рівні, можуть бути аналогічними до попереднього рівня. Відмінність полягає на у самих засобах, а у власних культурних домаганнях молодих людей і можливостях їх реалізації з допомогою конкретних засобів, які отримують принципово нове наповнення, оскільки реалізуються у відкритому соціокультурному середовищі. Так, спів може бути лише засобом творчого самовираження, але підібрана музика, манера виконання, ідея, закла-

дена у тексті, дають змогу зробити пісню засобом соціокультурної анімації, яка впливає на думки, уявлення, почуття інших людей, стимулює їх до змін. Таким прикладом, який хоча й не має прямого стосунку до проблем інвалідності, однак показує перетворення музичного твору в засіб СКА, є, на нашу думку, виступ Джамали на Євробаченні-2016 з піснею «1944», головним змістом якої стало збереження пам'яті про страшні трагедії минулого, задля уникнення їх у майбутньому.

Кінцевий результат впровадження засобів СКА на цьому рівні:

- усвідомлення сутності соціокультурної анімації як суспільного підходу;
- переосмислення позитивного життєвого досвіду, здобутого через різні засоби СКА;
- регулювання соціально-інтегративних відносин зі суспільством і соціокультурним середовищем на основі особистісної активності;
- формування активної життєвої громадянської позиції, позитивного ставлення до життя.

Висновки. Підсумовуючи вищеозначені положення, хочемо наголосити на тому, що засоби соціокультурної анімації володіють величезним потенціалом, однак лише усвідомлений, комплексний підхід до їх використання забезпечить якнайповніше залучення молодих людей до світу культури та мистецтва, щоби з їх допомогою утверджувати своє місце у соціумі як рівноправної, вільної, самодостатньої особистості. Розкриття внутрішніх можливостей молодих людей з інвалідністю з допомогою засобів СКА можливе за умови чіткої поетапності їх застосування у процесі соціальної інтеграції, а також з огляду на готовність самих молодих людей до змін, до активної участі в життєдіяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бегас Л. Д. Корекція заїкання дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2016. 16 с.
2. Ганьшина Г. В. Формирование здорового образа жизни молодежи средствами рекреативных

технологий : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Тамбов, 2005. 28 с. URL: <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/formirovanie-zdorovogo-obrazazhizni-molodezhi-sredstvami-rekreativnyh-tehnologij.html>

3. Максимовська Н. О. *Теоретичні і методичні засади соціально-педагогічної діяльності зі студентською молоддю у сфері дозвілля*: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Харків, 2015. 559 с.

4. Мартинюк Т.А. Соціально-інтегративні ресурси засобів соціокультурної анімації в роботі з молоддю з інвалідністю. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2020. № 39. С. 69–75.

5. Мартинюк Т.А. Сутнісне поняття засобів соціокультурної анімації в роботі соціального педагога. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: європейський і національний вимір Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (12–15 жовтня 2020 року)* [Текст] / за заг. ред. В. З. Антонюка. Луцьк : ФОР Іванюк В. П., 2020. С. 298–306.

6. Мацукевич О. Ю. Теоретико-методологические основы социально-культурной ресоциализации личности дезадаптантов: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.05. Москва, 2014. 48 с. URL: <http://www.dslib.net/kult-prosvet/teoretiko-metodologicheskie-osnovy-socialno-kulturnoj-resocializacii-lichnosti.html>

7. Петрова М.С. *Анимационная деятельность как средство социального воспитания студентов вуза*: авторефер. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. 2007. 20 с.

8. Позднякова О. Л. Формування творчої особистості в умовах виховної системи санаторної школи-інтернату. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2014. Вип. 34. С. 439–445. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_34_62

9. Тарасов Л. В. Социокультурная анимация в XXI веке: концепция развития социально-поддерживающих гражданских инициатив в России : монография. М. : Русаки, 2012. 223 с.

10. Шарковская Н. В. Содержательные основы личностной саморегуляции в досуговой деятельности. *Вестник Московского государственного университета культуры и искусств*. 2013. № 4 (54). С. 83–87. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/soderzhatelnye-osnovy-lichnostnom-samoregulyatsii-v-dosugovoy-deyatelnosti>